

Криптовалюта як об'єкт товарознавчої експертизи: методологічні засади визначення ринкової вартості

Владислав Жирко

завідувач відділу мистецтвознавчих, історико-археологічних досліджень та досліджень інтелектуальної власності лабораторії досліджень у сфері інформаційних технологій, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-1893-9388>, e-mail: expert.zhyrko@gmail.com

Обґрунтовано доцільність застосування експертної спеціальності 12.1 для визначення ринкової вартості криптовалюти як різновиду віртуального активу. Окреслено межі її відокремлення від економічної експертизи.

Ключові слова: крипто валюта; віртуальний актив; товарознавча експертиза; ринкова вартість; спеціальність 12.1.

Cryptocurrency as an Object of Merchandising Expert Examination: Methodological Principles of Determining Market Value

Vladyslav Zhyrko

The paper substantiates the expediency of using specialty 12.1 to determine the market value of cryptocurrency as a type of virtual asset and outlines its distinction from economic examination.

Keywords: cryptocurrency, virtual asset, merchandising expertise, market value, specialty 12.1.

Стрімке поширення криптовалюти в цивільному обороті, інвестиційній діяльності, цифрових розрахунках і кримінальних схемах зумовило появу нового для судової практики об'єкта дослідження. Потреба у визначенні її вартості виникає у справах про викрадення з криптогаманців, визначення збитків, поділ майна, декларування активів, банкрутство, стягнення безпідставно набутого та в інших провадженнях, де необхідно визначити ринкову вартість цифрового активу на певну дату. У фаховій літературі зазначено, що криптовалюта стала принципово новим об'єктом судової експертизи, а її оцінка — окремим методичним викликом для експертної практики [1; 2].

Головна теоретична проблема полягає у визначенні правової й економічної природи криптовалюти. У наукових працях її описано як різновид віртуального активу, цифрове вираження вартості, нематеріальне благо, об'єкт цивільних прав, а в окремих підходах — як майно або товар, що може бути предметом відчуження та міни [3; 4]. Водночас чинне українське нормативне регулювання не є завершеним: Закон України «Про віртуальні активи» станом на 01.04.2026 року не набрав чинності, хоча залишається важ-

ливим модельним нормативним орієнтиром для доктрини та практики.

За таких умов для судового експерта визначальним є не стільки абстрактне питання про те, чи є криптовалюта «грошима» в класичному розумінні, скільки її функційна роль у конкретному провадженні. Якщо об'єкт має економічну цінність, перебуває в ринковому обігу, відчувається, накопичується, має котирування на біржах і може бути обмінаний на фіатну валюту або інші активи, то він набуває ознак об'єкта вартісного дослідження. Саме цей підхід дає підстави розглядати криптовалюту як нетиповий, але оборотоздатний об'єкт, щодо якого можливе визначення ринкової вартості в межах судово-експертного дослідження [1; 4].

Доцільність застосування спеціальності 12.1 впливає з офіційної класифікації експертних спеціальностей. Спеціальності 11.1—11.3 віднесені до економічних і стосуються дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку, документів про економічну діяльність та документів фінансово-кредитних операцій. Натомість спеціальність 12.1 належить до товарознавчих і визначена як така, що спрямована на

встановлення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів. Отже, коли питання ставиться не про перевірку облікових записів і не про аналіз господарських документів, а саме про ринкову вартість конкретного активу на певну дату, воно за своїм функційним змістом тяжіє до вартісної товарознавчої експертизи.

Додатковим аргументом на користь 12.1 є положення Інструкції та Науково-методичних рекомендацій, за якими на експертизу може бути поставлено питання про вартість відсутнього товару (майна), а дослідження проводять за матеріалами справи [5]. Для криптовалюти це принципово важливо, оскільки в більшості випадків експерт не досліджує фізичний носій як такий, а працює з відомостями про актив: назвою монети або токена, обсягом, адресою гаманця, даними біржі, виписками операцій, скриншотами акаунта, історією транзакцій, курсом на визначену дату й іншими цифровими слідами. Така конструкція узгоджується з нормативно дозволеним підходом до оцінювання відсутнього майна за документами й іншими матеріалами справи.

До того ж застосування 12.1 не означає, що криптовалюта автоматично ототожнюється з класичним матеріальним товаром. Йдеться про функційне застосування товарознавчої спеціальності щодо об'єкта, який має ринкову вартість і є предметом обороту. Такий підхід підтримується й у суміжних дослідженнях: у бухгалтерській науці криптовалюти залежно від мети утримання розглядаються як активи, які можуть визнаватися, зокрема, у складі запасів, готової продукції або нематеріальних активів. Це означає, що наукова база вже допускає сприйняття криптовалюти не лише як абстрактного цифрового коду, а й як економічного активу з вартісними характеристиками [6].

Методологічно найбільш обґрунтованим для визначення ринкової вартості криптовалюти в межах спеціальності 12.1 є порівняльний підхід, реалізований за допомогою аналізу релевантних біржових котирувань. У фахових джерелах прямо запропоновано визначати вартість криптовалюти за біржовим курсом із відповідними коригу-

ваннями [1]. Це положення видається переконливим, оскільки витратний підхід для децентралізованих криптоактивів у більшості випадків непридатний, а дохідний — методологічно обмежений за відсутністю стабільного грошового потоку й за іншу природу формування цінності цифрових активів [1; 7].

Отже, алгоритм такого дослідження має містити: 1) точну ідентифікацію активу; 2) визначення дати й часу оцінки; 3) вибір релевантної криптобіржі або агрегатора біржових даних; 4) визначення торгової пари; 5) аналіз ліквідності й обсягу торгів; 6) визначення виду ціни, що береться за основу; 7) унесення коригувань на спред, комісії біржі, мережеві комісії, можливі обмеження конвертації та інші ринково значущі чинники. Саме висока волатильність і фрагментованість крипторинку роблять неприйнятним механічне копіювання «середньої ціни з інтернету»; експертне визначення вартості потребує відбору якісної ринкової інформації та її аналітичного оброблення [1; 7; 8].

Водночас межі компетенції експерта-товарознавця мають бути чітко окреслені. Питання про встановлення власника криптогаманця, відновлення доступу до нього, дослідження програмного забезпечення, історії браузера, апаратних носіїв, маршруту транзакцій, засобів анонімізації, а також ознак відмивання коштів або фінансування злочинної діяльності виходять за межі чисто товарознавчого вартісного дослідження. Такі завдання належать до комп'ютерно-технічної, телекомунікаційної, економічної або комплексної експертизи [2; 9; 10]. Саме тому у складних справах щодо криптоактивів оптимальним процесуальним рішенням є комплексна експертиза, де спеціальність 12.1 забезпечує визначення ринкової вартості, а інші експертні спеціальності — технічну й документальну складову.

Отже, криптовалюта як різновид віртуального активу, що має вартість, перебуває в цивільному й ринковому обороті й може бути відчужена або оцінена на певну дату, є придатним об'єктом судово-експертного визначення ринкової вартості. У цій частині застосування спеціальності 12.1 є методологічно доцільним. Воно виправдане тоді, коли

перед експертом ставиться саме вартісне запитання, а не запитання правового режиму активу, бухгалтерського обліку операцій із ним чи технічного дослідження цифрових слідів. Найбільш обґрунтованим способом визначення вартості є аналіз біржового кур-

су з відповідними коригуваннями на умови ринку. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення окремих науково-методичних рекомендацій щодо судово-товарознавчої експертизи криптовалют й інших віртуальних активів.

Перелік джерел посилання

1. Архіпов В. В. Судова експертиза криптовалют. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. Вип. 3(15). С. 63—79. DOI: 10.32689/2617-9660-2021-3(15)-63-79 (дата звернення: 10.04.2026).
2. Дмитрієва К. С., Іванова О. В. Криптовалюта як об'єкт дослідження судової економічної експертизи. *Нове українське право*. 2021. Вип. 6. С. 156—160.
3. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Станом на 01.04.2026 р. не набрав чинності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 10.04.2026).
4. Некіт К. Г. Правовий статус криптовалют в Україні та у світі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 40—42. URL: https://lsei.org.ua/1_2018/12.pdf (дата звернення: 10.04.2026).
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 10.04.2026).
6. Стовпова А. С. Мультикласова модель обліку криптовалют як основа достовірного (правдивого) розкриття інформації про них у фінансовій звітності суб'єктів господарювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 83—88. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.10.83 (дата звернення: 10.04.2026).
7. Ткаленко С., Тіпанов В., Савчук Н., Мурашко О., Петухова О. Аналіз розвитку міжнародного ринку криптовалют: стан, тренди та перспективи. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2022. Т. 5, № 46. С. 97—108. DOI: 10.55643/fcaptr.5.46.2022.384 (дата звернення: 10.04.2026).
8. Теслюк Н. П., Жулин О. В., Назаренко Я. Я., Куїмова А. В. Аналіз розвитку криптовалют на віртуальному ринку фінансових послуг. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.7.75 (дата звернення: 10.04.2026).
9. Калайда Ю. П. Можливості блокчейн-технологій у розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених в кіберпросторі. *Інформація і право*. 2021. № 4 (39). С. 170—178. DOI: 10.37750/2616-6798.2021.4(39).249299 (дата звернення: 10.04.2026).
10. Кузьменко О. В., Карпюк І. С. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом із використанням віртуальних валют (методичні рекомендації). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 426—433. DOI: 10.32782/2524-0374/2020-8/105 (дата звернення: 10.04.2026).